

TEMA MONOGRÀFIC

Presentació. Ramon Llull:
savi, educador i reformador
*Presentation. Ramon Llull:
sage, educator and reformer*

Pere Fullana Puigserver

pere.fullana@uib.cat

Grup d'Estudis d'Història de l'Educació, Universitat de les Illes Balears (Espanya)

Data de la recepció de l'original: novembre de 2015

Data d'acceptació: desembre de 2015

Aquest monogràfic s'emmarca en el context de la commemoració del setè centenari de la mort de Ramon Llull –Any Llull, 2015-2016. En aquest marc, s'han promogut activitats molt diverses en tota la geografia lul·liana, entre aquestes excel·leix el lideratge d'aquelles universitats que han mostrat la seva capacitat, especialitat i voluntat de liderar tot allò relacionat amb la producció de coneixement sobre Llull, en sistematitzar i enfortir l'impacte d'aquestes investigacions específiques relacionades amb Llull i el lul·lisme. Amb aquesta finalitat s'han associat a institucions diverses per promoure iniciatives culturals i cíviques durant aquest Any Llull que transcorre entre el novembre de 2015 i el novembre de 2016. En paral·lel als congressos internacionals, convocatòries específiques i altres esdeveniments científics, entenem que l'ona expansiva de l'esperit de Llull, a través de la seva obra i el seu pensament, va molt més enllà de les especialitats acadèmiques i es projecta a l'escola, als diversos àmbits d'educació, al terreny de l'animació socioeducativa i a tots els espais i racons de la ciutadania. Atès que un dels objectius de la revista *Educació i Història*

respon als eixos educació, història, llengua i país, des de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Parla Catalana es va promoure aquest monogràfic dedicat a Ramon Llull, com a icona i precursor d'una idea integral de mestre i educador, no només en el terreny de l'escolarització, sinó també de la formació i de les pedagogies en general.

Les commemoracions esdevenen una oportunitat per ponderar el grau de relació existent entre el passat i el present. Amb la memòria es reflecteix i es posa al dia allò que han representat, sobretot, els pensadors i els corrents de pensament i els seus diferents graus de persistència. Una commemoració com ara l'Any Llull esdevé una oportunitat per tornar a llegir una trajectòria paradigmàtica amb les claus d'interpretació del present. La història ens situa en el present i interroga el passat a partir dels coneixements, exigències i preocupacions actuals. La nostra revista ha fet aportacions meritòries sobre la memòria en general i, com se suposa, sobre la memòria en la història de l'educació,¹ i ha publicat articles sobre Ramon Llull i la *Doctrina Pueril*,² però no hi ha estat gaire present tot allò relacionat amb Ramon Llull i la història de l'educació, al llarg dels darrers set-cents anys. Amb més motiu hem considerat la commemoració com una ocasió per recuperar una de les fonts i una de les tradicions més profundes no només de l'educació catalana, sinó també universal, com tindrem ocasió de constatar en aquest aplec.

Entre els grans objectius que ens impulsaren a engegar aquest número monogràfic hi figurava el de recuperar la relació entre educació i Ramon Llull; però també entre Llull i l'evolució de la Universitat, com a institució acadèmica, casal del debat científic i centre del pensament. No preteníem esser exhaustius ni havíem de presentar un aplec dedicat a Llull i la pedagogia. Enteníem que, en el seu punt just, podíem considerar Ramon Llull entre els pares de la pedagogia. Com a mínim podem assegurar que compleix perfectament els requisits per esser considerat entre els inspiradors i les referències intangibles dels grans discursos pedagògics. Ni que sigui parcialment Llull és present en moltes de les propostes educatives al llarg de la història i molt singularment en algunes de les obres rellevants sobre les quals hi ha un cert consens que han influït decisivament en la història de l'educació. Pensem en el model

¹ Vegeu, entre d'altres, FERNÁNDEZ SORIA, Juan M. «Memòria i oblit en la història de l'educació», *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació* [Barcelona], 9-10 (2006-2007), pp. 11-26.

² COLOM CAÑELLAS, Antoni J. «Lectura del primer llibre de lectura de la pedagogia catalana: aproximació a la *Doctrina Pueril*», *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació* [Barcelona], 13 (2009), pp. 47-70.

d'Universitat medieval, en la presència de Llull en determinats estudis generals o universitats de l'àmbit cultural català, com ara la Universitat Literària de Mallorca o la Universitat de Barcelona. Però val la pena aprofundir també en altres direccions, certament d'un gran interès per a l'historiador de l'educació, com ara la presència de l'obra de Llull en grans figures de l'educació com el gran Jan Amos Komenský –Comenius (1592-1670). Val la pena fer esment a un paràgraf de l'article que ens presenta el professor Rafael Ramis Barceló en aquest número: «Els deixebles més importants d'Alsted a Herborn van ser Jan Amos Komenský (Comenius) i Johann Heinrich Bisterfeld (que també va ser professor a Weissenburg). No pot dir-se que Comenius arribés a ser professor en centres de rang universitari o parauniversitari, però és innegable una contribució lul·liana en les seves idees pedagògiques, sobretot en les seves obres *Didactica magna*, *Schola pansophica* i *Unum necessarium*. Amb Comenius comença tota una influència indirecta del lul·lisme en la història de la pedagogia que encara no ha estat adequadament atesa». Només aquesta referència ja justificaria, des del nostre punt de vista, la publicació d'aquest monogràfic.

Òbviament aquest pensament i aquest coneixement no es pot fer al marge de la història, defugint la circumstància concreta. Ramon Llull no és precisament un rastre del passat, és un actiu del present, una peça essencial, un element que ens permet recórrer moments històrics, analitzar plantejaments pedagògics, i observar com som davant un autor que ha donat vida, ha generat debats, ha originat escoles de pensament, ha influït decisivament sobre individus i escoles en indrets diversos, molts dels quals de primeríssim nivell en l'àmbit de la formació acadèmica. En aquest monogràfic tindrem ocasió de constatar com la influència de Llull supera totes les previsions

Des del segle XIII fins a l'actualitat, la vida universitària, l'escolarització i la formació cívica han seguit un trajecte que més o menys ha generat consensos. Ramon Llull i els lul·listes ens permeten transcórrer aquests set-cents anys i observar-ne els matisos, les particularitats, els canvis i les persistències. Des de molts punts de vista, aquest monogràfic pretén enfocar l'obra de Ramon Llull amb el fet educatiu com a rerefons, entès en un sentit ampli, tant en allò que afecta el procés de canvi del sistema educatiu, com en allò que afecta l'evolució de les idees pedagògiques i el compromís que han sostingut molts estudiosos influents durant els darrers set-cents anys. La nostra contribució, amb tot el respecte i el reconeixement davant les escoles lul·lianes, no pretén més que enriquir el coneixement sobre Llull i acostar-lo a sectors i espais de coneixement que potser tracten Llull de passada en els seus programes, i segurament no li dediquen el temps ni l'espai que es mereixeria. Des del respecte hem

convidat a participar en aquest monogràfic els principals lul·listes de la Universitat de les Illes Balears, tot prioritzant una generació de joves professors, de diferents perfils acadèmics. A tots ells, i als que s'han sumat a la proposta com Teleanu o García, els volem agrair la seva aportació i la seva dedicació, i molt especialment que hagin treballat la història de l'educació des de diferents competències i àmbits acadèmics.

Passant directament al contingut dels set articles que us presentam, cal dir-vos que responen a un esquema clar. Llull apareix públicament en àmbits del saber universitari de primer nivell a l'Europa del final del segle XIII. Per això al primer article, de Gabriel Ensenyat, titulat «Idees sobre el saber intel·lectual en Ramon Llull», situam el lector a l'època de Ramon Llull. Tot just en una circumstància en la qual constata canvis rellevants en relació amb l'espai públic que ocupava el saber. El professor Ensenyat ens recorda que el coneixement era presentat per alguns com un obstacle per a la salvació quan aquest no encaixava en l'univers salvífic. De fet, l'autor destaca com el saber era considerat un do de Déu que no permetia cap guany, perquè pertanyia exclusivament a Déu. Durant el segle XIII, aquesta consideració evolucionà gràcies, entre d'altres factors, a la intervenció dels ordes mendicants, univers en el qual participà Llull. Des d'aquest punt de vista, hom constata com durant els segles XIII i XIV, sobretot, es posen els fonaments d'un nou model de coneixement basat en el diàleg i en la crítica.

A continuació, l'article d'Antoni Bordoy titulat «Ramon Llull i la universitat parisenca: una proposta de reforma dels "curricula" de les arts liberals» ens situa precisament en el context de la Universitat de París, els darrers anys del segle XIII, concretament entre 1297 i 1299, un temps que serveix a l'autor per plantejar una proposta de reforma universitària que tot just s'estava introduint llavors en els fòrums acadèmics, una circumstància que permetrà a Ramon Llull participar-hi activament. Aquesta oportunitat permet aprofundir la relació de Ramon Llull amb la Universitat de París i els canvis socials, econòmics i intel·lectuals que es desenvoluparen en aquella seu acadèmica de primeríssim nivell, durant les dècades de 1270 a 1290. Per resoldre les problemàtiques de creixement i de reforma, Bordoy hi encaixa l'estructura i el contingut de la proposta de Llull. Com a conseqüència d'això, es constata com Llull proposà una modificació dels *curricula* dels estudis d'arts que partia de la supressió de la filosofia antiga i la seva substitució per un sistema pròpiament cristià.

El tercer article, de Constantin Teleanu, titulat «La réforme de l'Universitas magistrorum et scholarium Parisiensium selon Raymond Lulle», es refereix a la reforma que Ramon Llull va ordenar a la Universitat de París, amb

la intenció de millorar el procés d'aprenentatge dels universitaris. D'aquesta manera Llull no ens presenta tant un manual de pedagogia com una reforma del sistema universitari, i raona les causes que el porten a aquesta reforma en profunditat. En realitat tot parteix de la reflexió que fa Llull després d'observar les dificultats que tenen els estudiants per aprendre a aprendre l'Art quaternària, i per això redissenya el model. El saber pedagògic de Llull està enfocat, sobretot, a implementar l'enteniment dels escolars, i per això plantejà l'Art ternària com a nova ordenació de les humanitats i les disciplines generals.

En quart lloc, la responsable de la Càtedra Ramon Llull de la UIB, la professora Maribel Ripoll Perelló, al seu article, titulat «Sobre la formació femenina i el paper de la dona en la reforma social de Ramon Llull», ens proposa una mirada enriquidora de la reforma, una perspectiva que Ripoll ha incorporat amb força en la producció lul·liana més recent. Diu l'autora que l'art de Ramon Llull és una tècnica que serveix per arribar al coneixement de Déu. Convençut que la finalitat última per a la qual l'home ha estat creat és estimar Déu, arribar al coneixement de Déu i estimar Déu conforma el substrat de l'obra de Ramon Llull. Tota l'obra és plena d'aquest llenguatge i d'aquest univers religiós medieval, però en aquest mateix argumentari hi desplega un seguit de novetats metodològiques i pedagògiques significatives. Maribel Ripoll ens proposa, aquí, una d'aquestes perspectives, com són les estratègies que Llull fa servir per educar amb la seva Art el públic femení. Com se suposa, el fet d'incloure la dona com a destinatària potencial de l'Art resulta atractiu. Llull imaginava el seu missatge dirigit a tots els públics, i per això se serví de tots els recursos literaris, estilístics i lingüístics. Aquest tots inclou d'una manera singular i subtil la dona, una temàtica que cobra encara més interès, si pot ser, en el marc de l'evolució trepidant dels estudis de gènere.

Després de quatre aportacions centrades en el context de l'obra de Llull en el marc universitari medieval, el professor Rafael Ramis Barceló al seu article, titulat «L'ensenyament de les doctrines de Ramon Llull a les escoles i universitats europees durant l'època moderna», ens introdueix en la repercussió del pensament lul·lià. Amb una dosi elevada d'erudició i d'informació, l'autor ens descriu com les doctrines de Ramon Llull van ser presents en els debats universitaris i escolars més rellevants de l'època moderna a Europa. Va ser durant els segles XVI-XVIII quan el pensament de Llull tingué una major presència a les aules i als cercles acadèmics i erudits, tot constituint una xarxa intensa i ben viva que ocupava no només els regnes de la Corona d'Aragó sinó també el sud i el nord d'Europa. A través de la identificació dels mestres, els deixebles,

les càtedres, les escoles i l'ensenyament, s'expressa el dinamisme i la força del lul·lisme universitari i escolar a Europa.

Francisco José García Pérez, que acaba de presentar la seva tesi doctoral a la Universitat de Granada, tracta un dels capítols més controvertits del lul·lisme acadèmic i devocional a la Mallorca del segle XVIII. El seu article, titulat «Disputas lulianas en la enseñanza universitaria de Mallorca durante el siglo XVIII», constitueix la sisena aportació d'aquest monogràfic. El bisbe Díaz de la Guerra convulsà la societat mallorquina de la segona meitat del XVIII amb una actitud i un projecte que provocaren divisions profundes entre els principals corrents de pensament i entre els elements de poder local. Les seves directrius i polítiques culturals i pastorals afectaren d'una forma ben viva el món estudiantil, un fenomen que figura entre els capítols més estridents de l'evolució política i cultural local. Tot girava entorn del lul·lisme i la Universitat Lul·liana de Mallorca. El mateix Francisco J. García afirma al seu article que les divisions entre els estudiants i també els claustres universitaris eren molt presents i es reflectien en atemptats contra la simbologia lul·liana, violència verbal i física entre els universitaris i disputes ideològiques entre el professorat. Una qüestió sovint ignorada o minimitzada que va marcar, en molts d'aspectes, l'esdevenir de la història educativa de Mallorca durant l'edat moderna.

Finalment, Pere Fullana Puigserver titula el seu article «Ramon Llull, inspirador i pedagog de la religió civil». En aquesta proposta ens presenta l'encaix de la icona de Ramon Llull en l'univers cívic i religiós de la modernitat, sobretot després de les ruptures entre els vells esquemes de l'Antic Règim i les noves inquietuds i presentacions de l'imaginari contemporani. El lul·lisme havia tingut un impacte rellevant en la societat mallorquina des del segle XIV, segurament molt més en els àmbits universitaris, acadèmics i polítics que en el terreny de les devocions. Això no obstant, Llull era el beat per excel·lència i el pare de la pàtria i així ha continuat essent durant la contemporaneïtat. En aquesta aportació es presenten els canvis i les adaptacions de Llull durant el segle XIX i, per altra banda, s'analitza el doble vessant –religiós i cívic– de la figura de Llull en el marc de la commemoració del sisè centenari de la seva mort, promogut per la Diòcesi, amb les iniciatives del bisbe Pere Joan Campins, i per l'Ajuntament de Palma, amb la creació de l'Institut d'Estudis Superiors per a la Dona.

Aquest conjunt d'articles tenen molts punts i aspectes en comú, comparteixen el component històric, tenen l'educació i la transformació de la societat com un element essencial i ens ajuden a transcórrer per l'obra de Llull, el lul·lisme, passat i contemporani. Ramon Llull permet observar de ben a prop

l'evolució de la Universitat i de l'ensenyament a Europa des del XIII fins a l'actualitat. I en gairebé tots els casos l'obra i el compromís cultural de Llull tenen connotacions clarament cíviques i de civilització. Per altra banda, també cada article conté singularitats. Ramon Llull té obres dedicades clarament a la pedagogia. La *Doctrina Pueril* representa el paradigma del seu pensament educatiu. Però tota la seva obra encaixa en allò que entenem com la voluntat d'educar i un compromís persistent en la reforma educativa, com una exigència i una actitud de qui aspira a millorar el món. Amb aquest retorn a Llull es tracta de recuperar una tradició, un saber antic, però amb ell una certa senzillesa a l'hora d'expressar-ho i una elegància no dogmàtica a l'hora de defensar-ho.